

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A hágai kongresszus.

Az elmúlt nyáron is több kongresszuson vitatták a nevelés kérdéseit. Ezek között az erkölcsi nevelés valamilyen alakban mindig ott volt. Az ember egységes mivolta s így a nevelés különböző mozzanatainak szoros kapcsolata miatt ezt a középponti kérdést nem is lehet elkerülni. Nemcsak nagy jelentőségét, hanem épen vitásságát is jellemzi, hogy külön az erkölcsi nevelés ügyében immár másodízben gyűlt össze több száz ember nemzetközi tanácskozásra.

Az első 1908-ban volt Londonban. 1912-ben Hága a székhely. A cél és a tanácskozás anyaga ugyanaz, a bejelentett előadások száma majdnem kétannyi, a külsőségek egyszerűbbek, a résztvevők száma jóval kevesebb. A szemlélőre nyilván ugyanazt a hatást tette az első gyűlés is, amit ez s az eredmény sem lehet más.

A célt a meghívó így fogalmazta: «ez a kongresszus is igyekszik közössé tenni a különböző iskolákban működő és különböző gondolkodású férfiak és nők törekvéseit és munkáját; nem a véleménykülönbségek elsimításával, hanem épen azzal, hogy mindenkinek teljes szabadságot ad nézeteinek a maga álláspontjáról, békétűrő szellemenben való bővebb kifejtésére.» Bizonyos, hogy a vezetőség ragaszkodott a nyíltan hirdetett elvhez: «A kongresszus nem csinál propagandát semmiféle egyesületnek vagy iránynak, hanem mindazoknak, akik az erkölcsi nevelés kérdései iránt érdeklődnek, bármely nemzethez vagy egyházhoz tartoznak, bármilyen is érzületek vagy irányok, egyenlő alkalmat nyit véleményük nyilvánítására és másokénak meghallgatására.» Nem tapasztalhattunk kedvezést egyik irányban sem s így, ha nem kétséges is az egyének személyes álláspontja, hivatalosan ez a gyűlés nem is szándékozott dönteni a felmerült kérdésekben. Ezekre vonatkozóan szó sem volt határozásról.

Ezért könnyű megérteni azt a véleményt, hogy az egész gyűlés eredménytelenül oszlott el. Általában nem ok nélkül gondolkozik sok ember az ilyen nagy tömegek gyűléskezéséről kicsinylően, mert valami

sok eredményt ott nyomban megállapítani, átvenni és készen hazavinni csakugyan nem lehet. De jogosan vetjük ez ellen, hogy ilyen helyen az a fő, amit az előadásoknak papirosról való tanulmányozása nem adhat meg: a tudatosan végzett megfigyelések és az észrevételül is nyert benyomások. Ha ezekre bőven nylik mód, akkor jó ott lenni, még ha nem foglalhatjuk is pontokba az eredményt. Világos azonban, hogy a megfigyelések és benyomások személyes természete mint igen eltérően ítélnek az emberek. Kit mi vitt oda, milyen tanulmányok előzték meg a beszédek hallgatását, mily viszonyok között él nemzete és ő maga, személyének vagy elveinek sorsa érdekli-e főképen, részese-e az ellentétek küzdelmének vagy csendes figyelője: ez mind hat arra, mi értékét látja az egésznek.

A szóban forgó kérdésekről mindenik jelenlevőnek van felfogása s lehetetlen nem a szerint itélnie. Ha pedig e személyes állásponton felülemelkedve, tárgyiasan igyekszünk nézni a gyűlés gondolható hatását: egyszerre csak — talán az is okozza, hogy éppen Hágában vagyunk — a béke-kongresszusokra gondolunk. Elnyűt, de nem tartalmatlan mondás, hogy a békének nyilván örök kérdése jórészt csak a nevelés útján juthat közelebb megoldásához. Éppen nemzetközi társaságban a nevelésnek ez a feladata sűrűn ötlük eszünkbe. Itt külön előadásnak is tárgya volt. Azonban a gyűlés békekongresszusi jellege nem ebben állott. A tagok ugyanis jól látták ugyan, hogy a nevelés az egész emberiség ügye; egyik főtanulság éppen az, hogy a nevelés terén levő legfőbb ellentétek manapság jóformán mindenik országban ugyanazok: igen érdekes volt felismernünk, hogyan létesítenek rokon célszabályok nagyon különböző emberekben is rokon törekvést és azonos érvelést: mégis kétségtelen, hogy mindenki a maga hazájából hozta az ottani viszonyokból fakadt érdeklődést, az ellentétek tudatát, az érveket és a cáfolni valókat. A nevelésnek nem a nemzetközi vonatkozásai, hanem nemzetenként azonosan kiéleződött vitás pontjai állottak közepén. S az ezek körül folyó harc láttatta meg a béke-kongresszusokkal való hasonlóságot. A nemzetek között az érdekek különbsége gátolja a békét. A nevelés kérdéseiben is állandó marad a harc, valami olyan közös álláspontra nem érkezünk mindnyájan, amelyen az érdekek is közösnek tűnnek fel. E távoli időponthoz mennyire közeledtünk a hágai gyűlésen: lehetetlen megállapítani. A nemzetközi béke nehézségeit a személyes megbeszélések csökkenthetik, de el nem oszlatják; a nevelés terén sem hagyja el az álláspontját senki csak azért, mert a másikat megismerte, sőt talán meg is értette. Hiszen a megértéstől az egyetértésig még jókora az út s maga a kölcsönös megértés is felettébb nagy dolog. Csak akkor lehetséges, ha mindenkiben él a jóakarató készség saját álláspontjának elfogu-

latlan megvizsgálására. Talán abban lehet megtalálnunk az ilyen nemzetközi sokadalmak értékelésére a helyes mértéket: mennyi alkalmat adtak arra, hogy a résztvevőket az ellentétes vélemény érve a magokénak újabb meggondolására indítsák.

E szempontból nézve: nagy baj volt az előadások roppant tömege. 219 bejelentett előadás közül elmaradt ugyan elég sok, de így is volt annyi, hogy egy időben két helyen is folyt a tárgyalás (négy együttes és hat szakosztályi ülés volt) s előadókra és hozzászólókra egyaránt csak pár perc jutott gondolataik «bővebb» kifejtésére. A legértékesebb dolgozatok szerzőinek s tartalmatlan csevegések íróinak válogatás nélkül. A németalföldi bizottság gátolni igyekezett az áradatot azzal, hogy körlevélben szólította fel az előadókat a visszalépésre. Ennek sok eredménye nem lehetett; de ki tudja, nem káros volt-e, nem azért maradt-e távol a gyűléstől néhány nagyon várt előadó? S ha már az idő rövidege is gátja volt a meggyőző fejtegetéseknek, még inkább veszélyeztette a vita komolyságát az a körülmény, hogy észrevehetően igen kevesen tanulmányozták az előre öt részben kiadott munkálatokat.¹ Nem is nagyon volt mód rá, mert összesen 1153 oldalra menő szöveg nagyobbik felét csak ott kaptuk kézhez. Érezhető nehézség volt — mint hihetően minden ilyen alkalommal — a tárgyalások négynyelvűsége (francia, angol, német, hollandus), ami miatt aránylag kevesen (főként csak a hollandusok) tudtak minden előadást megérteni. Ezért a teljes és tárgyias kép megalkotására mindenkinek szükséges megvárnia a tárgyalásokról szóló hivatalos jelentést. Ebben remélhetően ott lesz a felszólalások hiteles szövege s ezt az említett öt kötettel egybevetve, a temérdek ismétlésből az értékes részleteket kihámozva, mindenik országban közre kellene adni az egész világból összehordott gondolatok lényegét. Tanulságos volt így is a sokféle adat arra nézve, hol mi a szükséglet és hol mit csinálnak; tanulságosak a szemben álló ellentétek és meggondolni valók a kiegyenlítő gondolatok. De ott minden csak elhangzott; a kötetekben pedig sok minden elvész a bűngésző szeme elől. A résztvevőkön kívül is érdekes pedig az erkölcsi

¹ Mémoires sur l'éducation morale. Présentés au deuxième congrès international d'éducation morale à La Haye 22—27 Août 1912.... Publié par la secrétaire générale Mlle Attie G. Dyserinck pour le comité exécutif néerlandais (comité organisateur). La Haye, Martinus Nijhoff, 1912. — Négy részben. Az ötödik: Second International Moral Education Congress. The Hague, August 22—27, 1912. Papers Contributed by American Writers and Review of Recent American Literature on Moral Education, Published by the American Committee of the International Congress.

nevelés kérdése mindenki számára s csak a központi kérdések pontos megjelölése, az érvek csoportosítása teszi lehetővé a kongresszusi tanulságok közössé válását. Erre szükség van azért, mert a nevelés kérdései ugyan nemzetenként színeződnek és csak nemzetenként oldhatók meg, de nyilvánvalóan mindenütt azonosak alapjukban. A következő nemzetközi gyűlés tanácskozásait készítené elő s tenné értékeesebbé, ha a problémák sorozatát és állapotát magunk személyes fel fogásától mentesen, a nyomtatványokból egybeállítanók. A kérdések így határozottabbá válnának.

Ezt magunk részére nagyon óhajtva, az egész anyag feldolgozásának itt elébe vágni nem akarok. Csak hangoztatom, hogy a szétfolyó, felületes, sokat ismétlő, mások eredményeivel nem törődő pedagógiai irodalom nagyon akadályozza a tisztán látást, még jobban a határozott cselekvést. Mert az erkölcsi nevelés kérdéséhez annyi-féle alapról lehet nyúlni, azért kell feltétlenül kimutatni azokat a pontokat, amelyekben elvi ellentétek vannak, tehát mélyreható elmélkedés továbbra is szükséges, meg amelyekben csak gyakorlati kétségek vannak, tehát a próba a döntő. Óhajtunk, hogy amit e két kongresszus után tisztábban, határozottabban lehet fogalmazni, az többé el ne mosódjék; elcsépel, tehát gondolkodókra nézve hatástalan, kezdőkre nézve megtévesztő érvek helyébe komolyabbak, tartalmasabbak kerüljenek, jobban mondva: csökönyös állítások helyébe igazán érvek s az ellentétek világos szembeállítása tisztítóan hasson a magunk gondolkodására. Az előadások tárgyának is következő ismertetése csak általánosságban tájékoztat.

Az I. osztályban három csoportban az erkölcsi nevelést A) felekezeti, szabadelvéen vallásos, vagy vallástól független álláspontból; B) szociális és nemzeti szempontból s az akarat nevelése szempontjából; C) gyakorlati álláspontból megvilágító előadások kerültek sorra. A II. osztály tárgya: a testi nevelés, mint a jellemnevelés eszköze. A III. osztály három csoportban az ifjak erkölcsi nevelését vitatta meg: A) erkölcsi nevelés a tanítóképzőkben, katonai és tengerészeti iskolákban; B) jellemnevelés a szülői házban és a társadalomban; C) jellemnevelés az elemnél magasabb fokú tanintézetekben. A IV. osztály a testi vagy szellemi tekintetben fogyatékos gyermekek jellemének neveléséről tanácskozott. Eunyiból is látszik a felélt körnagysága, de látszik az is, hogy igen nehéz volt jól osztani szét az előadásokat. Nem is sikerült egészen.

Véleménykülönbségek mindenik csoportban kerültek elő, de természetesen főként az I. osztály A) csoportjában. Itt voltak ugyanis igazán helyökön azok az alapvető kérdések, amelyekben olyan nagy az eltérés, nem is csak kétfelé. A vallás-erkölcsi nevelést katolikus

és protestáns egyházi álláspontról, a szabadelvű protestantizmus és mohamedanizmus szempontjából megvilágító előadásokra a világi eszmény hívei következtek. Bölcsészeti és lélektani alapon, vallási tételek nélkül is lehetők hirdetve és csak így óhajtva az erkölcsi nevelést. A méltóságos nyugalom nem mindig uralkodott. Hiába törekedett mindenki arra, hogy egészen tárgyias maradjon; könnyen érthető, hogy az épen ebben a kérdésben lehetetlen. Kivált az előterjesztések után következő vitában derült ez ki. Nem áltathatjuk magunkat: itt nem a meggyőzés és megértés vágya volt a vezető, hanem hogy kiki «megmondja a magáét»; nem problémák megfejtésében való közreműködés, hanem álláspontok kijelentése; még talán nem is személyes hatásra való törekvés, hanem az ellenfél hatásának meggátolása. Mint ilyenkor mindenütt, közösen tapsolták a középállókat, akik szavát kiki maga javára magyarázta; de ezek magok is érezhették, hogy a higgadtság ugyan előny, a tárgyias igazságnak nagyobb biztosítéka a szenvedélyes kifakadásoknál, de kiegyenlítés, megnyugtató, egyetértés nem lehet a jutalma. Legjellemzőbb erre az egész vitatkozásra a kölcsönös türelmesség folytonos hangoztatása. Ha ezzel csak azt akarták, amit az elnöki megnyitó kívánt, hogy a kritika ám legyen őszinte, de ne legyen támadó, ennek kevés kivétellel minden szónok eleget tett. De ha tán azt képzelték, hogy a türelmesség az ellentétek kiegyenlítője s az erkölcsi nevelés vitájában a türelmesség már eredmény: ebben ugyan csalódtak. Türelem legyen, mert szólásszabadság sem lehetne nélküle. De a szólás célja lehet-e kevesebb annál, hogy magunk álláspontjára hódítsunk másokat: lehet-e ez anélkül, hogy ellentétes érveket semmivé ne tegyünk? Amint a vita magvái ott állott előttünk csupaszon az a kérdés, vallásos legyen-e a nevelés, vagy jobb anélkül: mindenki láthatta, hogy itt a türelem csak egymás meghallgatását biztosíthatja, de a harcnak végét nem veti. Akik azt mondják, hogy a nevelőnek mindennél bölcsőbb tanácsadója a szentírás és a lélek összhangja lehetetlen a vallás nélkül, meg azok, akik az irányító gondolatokért nem fordulnak a kinyilatkoztatott valláshoz, mert abban nem hisznek és a vallás tanításában a gyermeki lélek összhangjának megbontóját látják, — ez a két fél nem nézheti egymás munkáját türelemmel. Ezek csak legyőzni akarhatják egymást.

A hágai gyűlés is azt mutatta, amit a magyar viszonyok: ez a két fél nincsen magában. Igen sokféle árnyalat van a két szélső pont között s ez árnyalatok sokszoros vegyülése teszi egyfelől bonyolulttá a kérdést, másrészt azonban remélhetővé a lassan-lassan történő tisztulást. Ha egyesek megtalálták magokra nézve a megoldást, lehetséges az akkor sokak számára is. De csak egyénenként. S a ki

indulása csupán a nevelés tiszta szempontja lehet. Vagyis itt az a kérdés: miként lehet igazán erkölcsi a nevelés. Tehát nem az: mi módon tudunk híveket szerezni a magunk erkölcsi felfogásának.

Az együttes üléseket első sorban a vallásos nevelés és erkölcsi nevelés viszonya érdekelné, bár csendben hallgatták, értékök szerint mégsem méltányolhatták azokat, akik erről a kérdéstről nem beszéltek. A szakosztályokban is leginkább az keltett mozgalmat, aminek az alapkérdéssel való vonatkozását felismerték. S jellemző volt, hogyan állottak résen mindig mindkét szélső álláspont emberei.

A magyarok előadásai a következők voltak:

Az I. osztály A) *Kemény Ferenc*: «A felekezeti köziség a nemzetköziség ikertestvére» címen azt a gondolatot s annak következményeit fejtegette, hogy az iskolában csak a teljes nemzetiségi és felekezeti szabadelvűségnek van helye. Ez az előadás tehát a kongresszus legvitásabb kérdésével kapcsolatos; jóllehet a fejtegetés teljesen tárgyias, lehetetlen a hazai vonatkozásait fel nem ismernünk. Ez egészen természetes. *Schneller István* «Az erkölcsi nevelés mint alkalmazott energetika» című dolgozatában saját elméletének középponti gondolatát, a személyiség fogalmát, Ostwald energetikájának főpontjaival veti össze. Azt mutatja ki, hogyan válik az energetika a személyiség neveléstanának értékes támogatójává, természettudományi megalapozójává, másfelől pedig, mint jut az energetika a Schneller elméletében levő vallás-erkölcsi elmélyítés által oly kerekdedséghez, mely így összhangzóan mindent magában foglal. Itt eszerint az erkölcsi nevelés kérdése egészen a nevelés elméleti alapjáiig nyúlt le.

A B) csoportban *Geöcze Sarolta* az erkölcsi nevelés és a nemzeti élet viszonyát tárgyalta, a társadalom életének különböző jelenségeiben nyilatkozó, nyugtalanító mozzanatokot s a nevelésnek ezekkel szemben való feladatát tüntetve fel.

A C) csoportba sorolták *Fináczy Ernő* előadását, mely a nevelés és oktatás viszonyát tömören jellemezve, a jellem nevelése érdekében tervszerű oktatás szükségességét fejtegeti. E tervszerű oktatás egyenesen vagy közvetve idézhet elő erkölcsi hatásokat. A közvetlen oktatás eszközei: vallásos és erkölcsi oktatás. Mindkettő szükséges. A közvetett erkölcsi oktatás eszköze lehet mindaz, amit az iskola tanít. Ez az előadás abba a nagyon előtérben levő kérdésbe szült bele: kell-e az erkölcsi nevelés céljából oktatás és ha kell, van-e jogosultsága közvetlen erkölcsi oktatásnak is. Az előadó különben a fősúlyt az oktatás és nevelés összefüggésének pszichológiai megokolására helyezte: valamint a lelki életben értelem, érzelem és akarat egymástól el nem választható, úgy a lelki élet formálására irányuló tevékenységben is az összes tényezőknél, a közvetlen és közvetett

ráhatásoknak minden ponton egymásba kell fonódnok, egymást kell támogatniok. *Gineverné Györy Ilona* arról tartott előadást, mennyire elhanyagolt, de egyetemes jelentőségű eszköze a jellemnevelésnek a világirodalom nagy költőinek megismertetése, a közös emberinek és a sajátosnak e remekekben való bemutatása.

A II. osztályban *Kemény Ferenc* két, gondolatmenetében együvé tartozó kérdést tárgyalt. Egyik előadásában (Testfejlesztés és jellemnevelés) a testi nevelés célját nem egyesek kiváló eredményeiben, hanem a tömegek egészségének javulásában határozza meg. A jellem fejlődésére nézve legfontosabbnak a játékot, meg az önuralomra, önzetlenségre, önmegtartóztatásra, fizikai bátorságra nevelő gyakorlatokat tartja. A másik előadás (A bátorságra nevelés) a fizikai és erkölcsi bátorság összhangját tünteti fel nevelői feladatnak; a fizikai bátorság hiánya még nem jellemhiba, az erkölcsi bátorság hiánya azonban az.

A III. osztály A) csoportját *Kármán Mór* előadása nyitotta meg: Ethikai-történeti szempontok a tanterv elméletéhez. Nem tudom, miért tették ezt az előadást a tanítóképzők és katonaiskolák csoportjába, holott nagyon is egyetemes szempontok érvényesülnek benne. Így az, hogy a nevelő oktatásnak nevelő és növendék részéről egyaránt folytonosan az erkölcsi törekvés jellemvonását kell magán hordania; a tanulmányoknak a nevelés szolgálatában állandóan meg kell őrizniök a nemzeti közműveltséggel való eleven kapcsolatot; a történelem tanításának középpontja a nemzeti élet s célja a jelenkor megértetése; a jövő nemzedék munkája érdekében a történelmi oktatás kiegészítője az erkölcsstan; mivel pedig a vallásos hitélet a művelődés ágaitól el nem választható, a növendékeknek a vallásos eszmékben és ezek hatása felől is oktatást kell nyerniök. Ugyanitt foglalt helyet *Geöcze Sarolta* második előadása, melyben a tanítóképzők erkölcsi és társadalmi feladatát körvonalazta. Meg kell erősíteniök a növendékekben a néptanítók teremtette erkölcsi alapot; ennek erősnek kell lennie, hogy a romboló szellemi irányzatoknak ellenállani tudjon.

A IV. osztályban lett volna *Angyal Pál* előadása, de elmaradt.

A magyar előadók a vitában is részt vettek. Az utolsó együttes ülésen pedig *Kármán Mór* megokolta azt az indítványát, hogy az állandóbizottság kezdeményezze a kongresszuson résztvevő országok kormányánál külön erkölcsstani és erkölcsnevelési egyetemi tanszékek létesítését.

Remélem, nyílik alkalom arra, hogy az érdeklődők a magyar előadók felszólalásait és a dolgozatukhoz fűzött szóbeli előterjesztéseket is megismerjék, nemcsak ezt a rövid kivonatot. Ha ugyanis

fontos ismernünk az egész kongresszuson szóhoz jutott álláspontokat, még fontosabb látnunk, hogy akik közülünk odakinn szólásra kelnek, milyen helyet foglalnak el a problémák fejtegetői között. Nyerni mentünk-e oda, vagy vittünk is valamit? E tekintetben bizvást nyugodtak lehetünk ez alkalommal. De egyébre is van szükségünk. Az idézetekből látszik, hogy előadókink nem azonos elveket hirdetnek, a kérdésnek más-más oldalát nézik. S tudjuk, hogy itthon még más nézetek is vannak ezekben a kérdésekben. Hasznos lenne mindezeket magunk között megvitatnunk s ebben alap lehetne e néhány kongresszusi előadás. Így válnék általánosabban gyümölcsözővé ez előadások tartalma is, meg az a sok benyomás, amit Hágából a tekintélyes számú magyar csoport tagjai haza hoztak.

E benyomások között ott van nagy tarkaságban sok olyan is, ami e helyen szóba nem kerülhet, annyira személyes. És ilyen van nyilván mindnyájunknak. Közös lehet az, amit e tanácskozások háttérének némely vonása tett reánk. Így Olaszország magatartása. Az olasz kormány nem vesz részt olyan kongresszuson, melyen az olasz nem hivatalos nyelv; nem volt tehát egyetlen olasz sem a gyűlésen. Az amerikai bizottság külön kötetben adta ki dolgozatait, hozzá fűzve az ottani pedagógiai irodalom nevezetes termékeinek ismertetését. Ennek a különködésnek talán csupán technikai oka volt, de mintha az amerikai pedagógia önállóságát is jellemezné. Németországból feltűnően kevesen voltak jelen és jóformán senki az ismertebb nevű pedagógusok közül; egyetlen német kormány sem küldött képviselőt. Vajjon miért? Lehet, hogy a német hivatalos képviselő elmaradásának az volt az oka, amiért a hollandus kormány tüntetően megvonta támogatását a kongresszustól és csak távolról figyelte aggodalommal a szabadelvűség hangjait. Egészen tévesztett és méltatlan okoskodás. Ha talán félnék is attól, hogy e kongresszus az övéktől eltérő irányt mutat ki szükségesnek, jelenlétük nem jelenti az egyetértést s csak annál fontosabb hallaniok a bírálatot és a kívánságokat. Vagy tán a kormányok épen a magok erkölcsnevelési irányának helyeslését szeretnék hallani? Hiszen itt erre is bőven volt alkalom. Hollandia kormánya ezzel nem a pártatlanságát jelezte, mint 1908-ban az angol kormány, hanem egyszerre megértette az idegenekkel is a hollandus iskolapolitika mai állapotát. Az ottani viszonyok felettébb tanulságosak, minden nagy eltérés ellenére is követelik a mienkkel való összevetést. Az erkölcsi nevelés alapkérdésében talán ott látszik legtisztábban mindenik árnyalat. Az ottani viszonyok miatt hallgatták örömmel az egyházias protestánsok a belga katolikusok nagyon lelkes és erőteljes felszólalásait; azok miatt kezdték a tapsot katolikus papok a református theologus beszéde után; azokra jellemző a

hilversumi anarchista újság alkalmi vezércikke is a nevelésről. Nagyon tanulságos lett volna mindezekért, ha a kongresszus tagjait — akár a hivatalos üléseken kívül — megismertetik Hollandia nevelés-ügyének mai állapotával. Amit ebből magánuton láthattunk, a tanítóság szabadságának, az iskolák sokféleségének, az iskolaszervezet fogatkozásainak némely következése, nagyon érdekes volt, de már nem tartozik a kongresszus ismertetéséhez.

A szervezeti ügyeket tárgyaló ülésen számos, talpra esett felszólalás hangzott el. Ezek remélhetővé teszik a következő összejövetelek szervezettebb lefolyását s a kongresszusok közé eső időnek is felhasználását az erkölcsi nevelés kérdéseinek tisztázása érdekében. Főként a kongresszusi iroda állandó szervezetére, nemzetközi nevelésügyi hivatal létesítésére vonatkozó javaslatok érdemelnek figyelmet.

Imre Sándor.

Német női kereskedelmi iskolák.

Most, amikor a női felső kereskedelmi iskola ügye végre nálunk is olyan stádiumba jutott, hogy nem tartozik többé kizárólagosan azon emberek utópiái közé, akik a becsületes kenyér után vágyó leányokat ehhez a kenyérhez hozzá is akarják segíteni, — amikor végre aktuális téma lett belőle, talán nem minden haszon nélkül járó fáradság a már meglévő s működő női felső kereskedelmi iskolák eredményeit megvizsgálni s azokat egymással összehasonlítani.

Nálunk Magyarországon tudvalevőleg két ilyen iskola van: Marosvásárhelyt és Pozsonyban¹ mindkettőt az ottani kereskedőtestület tartja fenn, s eddig nem volt oka megbánni. Egy harmadikat a debreczeni ker. kamara készült állítani a kereskedelmi fiúiskolával kapcsolatos női tanfolyam helyébe. Ennek a tanfolyamnak 1907/8-ban 46 növendéke volt, 1908/9-ben már 84, s e 84 közül csak 4% nem felelt meg, a fiúk 20 egynehány %-ával szemben. Hogy a debreczeni női felső kereskedelmi iskola ügye most hogyan áll, nem tudom.

A pozsonyi női felső kereskedelmi iskola egészen a hozzánk földrajzilag legközelebb fekvő külföldi iskola, a bécsi Handelsakademie für Mädchen mintájára szervezkedett. Ennek az akadémiának szervezése módját, berendezését és eredményeit a Polgáriskolai Közönyben ismertettem s így most nem akarok rá visszatérni. Csak alább használok fel néhány adatát összehasonlításra.

A német birodalomnak jóformán minden nagyobb városában

¹ A cikk megírása óta Budapesten is van.